

Tataiso Mabapi Le Ho Bopa Meralo Ea Phuliso E Nepahetseng Ka Mokhoa Oa Ho Phomotsa Lekhulo Le Ho Le Fulisa Ka Ho Fapanyetsana Ha Libaka

Morero oa USAID/IUCN oa Paballo ea Tikoloho Linaheng tse hokahanyoang ke Noka ea Senqu

*USAID/IUCN Programme on Applying Ecosystem Approach
in the Orange-Senqu Basin*

SEO E LENG QHOLOTSO E KHOLO NAKONG EA HA JOALE KA HARE HO NAHA EA LESOTHO

Phuliso e sa laoloeng ka nepo e bileng e sa raloang hantle ke sesosa se seholo sa khoholeho ea mobu le ho taboha ha mangope a bonahalang naheng ea Lesotho ka bophara. Tsena tsohle li etsahala ka lebaka la hobane ho fulisoa libaka nako e telele 'me libaka tsa phuliso li qetella li sa fuoe monyetla oa ho phomola e le ho li fa monyetla oa ho khutlela boleng ba tsona, li hlomela majoang haholo a ratoang ke liphoofole. Phuliso e na ea nako e telele e sa lumelleng lekhulo ho phomola, e qetella e etsa hore majoang a ratoang ke liphoofole a hloke monyetla oa ho hlomela hantle, e be a qetella a nketsoe sebaka ke majoang ao liphoofole li sa a rateng le lihlahla. Se na se qetella se etsa hore mofuta e meng ea majoang e qephe kapa e hle e timele libakeng tse ling 'me se na se baka ho qepha ha boieane ba tlholeho ka kakaretso le ho ota ha makhulo. Ho qepha le ho thefuleha ha lekhulo ke e 'ngoe ea lintho tse sa tšoenyang feela 'Muso oa Lesotho empa le karolo ea sechaba eo boipheliso ba eona bo itšetlehileng holim'a lekhulo.

Phuliso e laoloang hantle Lekhulong e bohlokoa ntlheng ea leroo le ntlafetseng la liphoofole e kasitana le tikoloho e phetseng hantle. Ho se laole phuliso makhulong ho tsoala tahlehelo ea tikoloho e hokahaneng hantle 'me e phetseng hantle le ho na ho beha leroo la liphoofole tlokotsing. Empa ka lehlakore le leng, ha phuliso e laoloa hantle tikoloho le eona e ba e phetseng hantle 'me le leroo la liphoofole le a ntlafala. Ho fulisa lekhulo ho feta tekanyo le sa fuoe monyetla oa ho phomola ha ho tlise feela ho lahlehela ke majoang a bohlokoa a ratoang ke liphoofole, empa ho eketsa monyetla ea lihlahla tse nkelang majoang a ratoang ke liphoofole sebaka, e boetse hape e etsa hore ho be le libaka tse ngata tse salang e le libataolo e leng se eketsang sekahla sa khoholeho ea mobu; 'me kakaretso ea tsena tsohle ke tahlehelo ea libaka tse nonneng tsa phuliso. Ha liphoofole li ntse li sala li le ka bongata boo li leng bona le moo ho seng ho lahlehile kobo e apesitseng mobu 'me e se e le libataolo, ke moo e bang majoang a se a sa lekane tsona liphoofole tseo e leng ho tlisang khatello e matla holim'a libaka tseo ka hona ho lahlehela ke boleng ha tsona. Ena ke qholotso e kholo holim'a tikoloho le boiphelising ba karolo ea sechaba e iphelisang ka leroo la liphoofole ka ha tlhahiso ea liphoofole e thefuleha 'me le tsona li qetella li eshoa ka bongata.

THAROLLO E KA BA EFE?

Ho bopa le ho Kenya tšebetsong **Meralo ea Phuliso** e nang le **litšia** tse hlakileng tse tataisang meralo e joalo, tse boetseng li ena le sepheo se totobetseng ho thusa ho kenngoa tšebetsong ha meralo; ebile e ena le tumellano le botšehetsi ba Mafapha ohle a amehang joalo ka Bo-Ramehlape, Balisana, Mafapha a Puso ka ho fapana joalo ka Marena, Bakhethoa ba Puso ea Libaka, joalo-joalo.

Litšia tse tataisang ho pobjoa le ho kenngoa tšebetsong ha meralo ea phuliso ke tse latelang:

- **Ho Phomotsa lekhulo:** Ho fulisa sebaka se tšoanang selemo le selemo se sa phomotsoe ho etsa hore sebaka se joalo se qetelle se lahlehela ke boleng le ho lahlehela ke majoang a bohlokoa a ratoang ke liphoofole. Se na se ka hlaoloa ka ho phomotsa lekhulo ka mokhoa oa ho fetola libaka tsa phuliso tse sebelisoang nakong ea lehlabula ha tebello e le hore limela li lokela ho hlomela li beha.
 - Se na se etsa hore limela li be le monyetla oa ho hlomela le ho hola ka nepo e leng se matlafatsang ho hlomela ha majoang a ratoang ke liphoofole molemong oa ho ba le lekhulo le nonneng le sa ateloeng ke lihlahla.

- **Ho phomotsa karoloana e itseng ea lekhulo nakong ea lehlabula** e leng ho floha ka Khoeli ea Mphalane ho isa 'Mesa, ho laoloa ka hloko manane le mefuta ea liphoofolo e fulang seabakeng se joalo, motsamao oa tsona liphoofolo tseo li ka hlahisa melemo e latelang:
 - Ho hlomela ka nepo ha majoang a ratoang ke liphoofolo e leng se ka tiisang majoang a atlehang ho ikemela khahlanong le lihlahla tse ka lehang ho runya 'me ea boela ea etsa hore mobu o lule o apere, o bile o baballehile.
 - Ho fana ka lekhulo le letle, le nang le majoang a bonahalang a bileng a tsebahalang a ka tlo fuloa ke liphoofolo nakong ea mariha e leng Likhoeling tsa ho floha ho Motšeanong ho isa Loetse ka ha lekhulo le tla be le ile la fuoa monyetla oa ho phomola nako ea Lehlabula kaofela.
- **Lekhulo le phomotsoe hape libaka li fulisoa ka phapanyetsano nakong ea Lehlabula** (ho etsoe hore liphoofolo li se ke tsa kena moo ho beuoeng letobo). Ho eloe hloko hore se na ha se etse hore libaka tsa phuliso li fokole kapa ho na ho etsa hore phuliso e qephe empa:
 - Liphoofolo li fulisoa ka sekhahla libakeng tse sa beoang 'me hoo ho etsa hore phuliso holim'a libaka tseo e be matla ha nakoana (se na se etsa hore ho be le phuliso e matla empa e sa khetheng feela majoang a ratoang ke liphoofolo).
- **Ho phomotsa lekhulo ho floha khoeling ea Mphalane ho isa 'Mesa** e itšetlehile holim'a lithuto tsa mahlale 'me e etsetsoa ho kopana le nako eo limela li holing ka tsona e leng nako ea Lehlabula.
- **Tumellano ea mafapha ohle:** bohle ba lokela ho lumellana ka manane a liphoofolo a lokelang ho fula libakeng tse sa beoang. Mafapha ao a kenyeletsa bohle ba nang liseabo joalo ka Mekhatlo ea Phuliso, Marena, Bo-Ramehlape, Balisana, Bakhethoa ba Puso ea Libaka, joalo-joalo 'me tumellano e joalo e lokela ho etsoa ho hlahlobiloe hantle hore na maemo a majoang a eme joang seabakeng se joalo. Tlhatlhobo e joalo e lokela ho etsoa libakeng tse fulisoang Hlabula le Mariha ka nako eo liphoofolo li lokelang ho ea fula libakeng tse tseo. Hape tumellano e joalo e lokela ho etsoa ho talinngoe boemo ba phepo le bophelo ba liphoofolo.
 - E le mohlala o tataisang ho qala ho bopa moralo, Lefapha la Makhulo le eletska ka hore na lenane la liphoofolo le ka ema joang boholong bo bokae ba sebaka ho bile ho ntse ho eloa hloko taba ea hore na ho tsoaka-tsoakana ha liphoofolo tse telele le tse khutšoane ho eme joang. Mohlala ke oa li Hectara tse Leshome phoofolo ka 'ngoe. Sena se mpa se fana ka tataiso ntlheng ea ho qala.
- **Ho chesoa ha lekhulo ha se ntho e lokelang ho etsoa hohang lekhulong** ho latela hore lekhulo le fulisoa haholo 'me joale se na se ka etsa hore libaka tsa lekhulo li hloloe ho hlomela.

Sepheo sa mantlha sa ho bopa meralo ea phuliso se lokela ho itšetleha holim'a lintlha tse latelang:

- Ho qoba ho qepha ha lekhulo (ho se tsoale hantle ha lekhulo, ho lahlehela ke majoang a bohlokoa lekhulong, ho ata ha lihlahla lekhulong le khoholeho ea mobu) ka ho rala le ho kenya tšebetsong meralo ea phuliso.
- Ho bona ho re majoang a lekanang ho fuloa ke liphoofolo a teng selemo ho pota 'me a khotsofatsa phepo e nepahetseng e hlokoang ke liphoofolo.
- Ho fumana botšehetsi ba sechaba le mafapha ohle a nang le kobo ea bohali ho aha moralo o lumellang liphoofolo ho tsamaea moo li lokelang ho tsamaea teng feela, ho laola manane le mefuta ea liphoofolo ho ea ka libaka ho fapana.

Meralo ea Phuliso e lokela ho boptjoo ka maola a latelang:

- Ho tšoea libaka tse tla behoa li baballoe ka nako e le ho lumella ho boptjoo ha meralo e toboketsang lintlha tse itseng ka kotloloho mohlala:
 - Libaka tse phomotsong nakong ea Lehlabula 'me li fulisoa ka ho fapanyetsana
 - Ho khutlisa libaka tse seng li bonahala li senyeha (tseo sepheo e tla be e le hore li se ke tsa fulisoa hohang nakong e itseng, eo ho tla lumellanoa ka eona hore e fe sebaka se joalo monyetla oa ho khutlela boleng)
 - Ho tšoea ka hloko libaka tse ka sebelisetsoang melemo e meng (mohlala, sebaka se ka sebelisoang ho kotula peo ea majoang kapa lihloholoeng tse ling)
 - Paballo ea libaka tsa bohlokoa haholo (mohlala, Mekhoabo)
- Ho etsoe bonnete ba hore bohle ba nang le kobo ea bohali ba fuoa monyetla oa ho nka karolo ka ho nepahala (mohlala, Mekhatlo ea Phuliso, Bo-Ramehlape, Balisana, Mafapha A Puso ea libaka ho kenyeletsa Marena, Mafapha a 'Musu a lokelang) e le hona ho ela hloko ho re ho ba le tšalo-morao le ho buisana ho fihlela liqeto molemong oa ho matlafatsa mafapha a amehang ka ho fapana e le hona ho atlehisa leruo la liphoofole le paballo ea lekhulo.
- Ho etsoe bonnete ba hore Mafapha ohle a lumellana le moralo ka ha a tla be a kentse letsoho ha moralo o boptjoo, 'me le Mekhatlo ea Phuliso e thehoe le ho matlafatsoa molemong oa ho kenya moralo tšebetsong le ho bona hore o phethahala kamoo ho hlokehang (mohlala, ho tsepangoe holim'a ho fulisa lekhulo ka phapanyetsano le ho le phomotsa).

Litokomane tse Sebelisitsoeng le liteboho

Tataiso e na le lintlha tse qotsitsoeng ho tsoa Moralong oa Paballo ea Sekhakeletsi sa Letšeng-la-Letsie (WS-F-043-11) e neng e hlaliselitsoe Millennium Challenge Account (MCA) le Lekala la Metsi (2013).

Hardy MB and Tainton NM 1995. The effects of mixed species grazing on the performance of cattle and sheep in Highland Sourveld. African Journal of Range & Forage Science 12: 97–103.

E fetoletsoe Sesothong ke Serumula Development Association, ea hlophisoa ke Institute of Natural Resources tlas'a Morero o tšehelitsoeng ka lichelete ke USAID oa ntlafatso ea Tikoloho Linaheng tse hokahanyoang ke Noka ea Senqu. Morero o na o reretsoe ho baballa tikoloho ka ho matlafatsa khokahano e ntle ea tse phelang tikolohong, 'me Lesotho mona o sebetsane le paballo le ntlafatso ea Makhulo le Mekhoabo HaTlhaku le Ha Kelebone tikolohong ea Mphaki, Seterekeng sa Quthing. Morero o na o kene tšebetsong ho tloha ka selemo sa 2015 'me o fihlela pheletsong ka Selemo sa 2016. Lišoantšho tse sebelisitsoeng ke tsa Institute of Natural Resources.

Tlhahiso ea bukana ena, e entsoe ka tšehetso ea Batho ba Amerika ka USAID. Tse hlahang ho eona ke boikarabello ba Serumula Development Association le Institute of Natural Resources NPC 'me ha se hakaalo hore ke maikutlo a USAID kapa a 'Musu oa Amerika

This product is made possible by the generous support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID). The contents are the responsibility of Serumula Development Association and the Institute of Natural Resources NPC and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.